

РОЗДІЛ 4 РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811. 124'371'367.622:82-3'02

ЕМОЦІЙНО-ОЦІННА ЛЕКСИКА У РАННЬОХРИСТІЯНСЬКІЙ ЛАТИНОМОВНІЙ ПРОЗІ: ПРИСЛІВНИК (НА МАТЕРІАЛІ «СПОВІДІ» АВРЕЛІЯ АВГУСТИНА)

EMOTIONAL AND EVALUATIVE VOCABULARY IN EARLY CHRISTIAN LATIN PROSE LITERATURE: ADVERB (BASED ON «THE CONFESSIONS» BY AURELIUS AUGUSTINUS)

Жигало Н.М.,

orcid.org/0000-0001-7737-7496

викладач кафедри іноземних мов

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті досліджено прислівники з емоційно-оцінним значенням на матеріалі «Сповіді» Аврелія Августина. Відповідно до їхньої семантики представлено три групи емоційно-оцінних прислівників: власне оцінні, тобто ті, що виражають цілісну оцінку; контекстуально-оцінні, що слугують інтенсифікаторами при різних частинах мови; контекстуально-зумовлені, метою яких є інтенсифікація або специфікація ознаки або дії. А також зазначено, що прислівники можуть надавати оцінного значення семантично-нейтральним словам у контексті твору. Критерій оцінки дається за ознаками «добре/погано».

Ключові слова: емоційно-оцінна лексика, категорія оцінки, прислівник, позитивна оцінка, негативна оцінка, семантика.

В статье исследованы наречия с эмоционально-оценочным значением на материале «Исповеди» Аврелия Августина. Согласно их семантике представлены три группы эмоционально-оценочных наречий: собственно оценочные, то есть те, которые выражают целостную оценку; контекстуально-оценочные, служащие интенсификаторами при различных частях речи; контекстуально-обусловленные, целью которых является интенсификация или спецификация признака или действия. А также указано, что наречия могут оказывать оценочное значения семантически-нейтральным словам в контексте произведения. Критерий оценки дается по признакам «хорошо / плохо».

Ключевые слова: эмоционально-оценочная лексика, категория оценки, наречие, положительная оценка, негативная оценка, семантика.

The article analyzes emotional and evaluative adverbs based on "The Confessions" by Aurelius Augustinus. According to their semantics we identify 3 groups of emotional and evaluative adverbs: actually evaluated, those that express integral evaluation; contextually-evaluative which are serving as intensifiers at different parts of the language; contextually determined, the purpose of which is the intensification or specification of a feature or an action. It is also noted that adverbs can give evaluative meaning to semantically neutral words in the context of a piece of writing. The assessment criterion is given on the basis of "good / bad".

Key words: emotional and evaluative vocabulary, category of evaluation, adverb, positive evaluation, negative evaluation, semantics.

Постановка проблеми. Категорія оцінки залишається актуальною у різних за своїм ладом мовах у межах певного засобу її вираження або в цілому, оскільки опирається на різні національні оцінні стереотипи. Універсальність же цієї категорії зумовлює **актуальність** її вивчення і в латинській мові, про що свідчать наукові дослідження М.Г. Сеніва [5; 6], Р.О. Домбровського [1], В.Ф. Новодранової [3] та інших. Попри визнання важливості емоційних чинників для вивчення мови, галузь дослідження категорії оцінки у латинській мові все ще залишається однією з маловивчених та складних [7; 9; 10; 11]. **Завдання** нашого

дослідження полягає у тому, щоб простежити манеру використання цього лексичного потенціалу, зокрема прислівників з емоційно-оцінним значенням в античних авторів ранньохристиянської літератури. Оцінка розглядається передусім на підставі критерію «добре / погано», оскільки провідною темою «Сповіді» св. Августина є саме проблема добра і зла.

Виклад основного матеріалу. Під терміном «прислівник» об'єднано велику кількість різноманітних одиниць. Деякі дослідники, вказуючи на надзвичайно високу гетерогенність та поліфункціональність прислівників, сумніваються в

самій можливості залучення до одного класу всіх мовних форм, які традиційно визначаються як прислівники. Висловлюється думка, що детальний опис цих слів, який претендує на певний рівень повноти, повинен зводитись до розгляду кожного прислівника окремо. Тому категорія прислівника була й залишається постійним об'єктом дискусій вчених представників різних лінгвістичних течій. З поміж питань, що хвилювали дослідників, можна виокремити фундаментальні проблеми виділення прислівника як частини мови (В.В. Виноградов, Г. Глісон, Р. Кверк) та визначення критеріїв класифікацій даних одиниць (Г.Г. Почепцов, Т. Гівон).

Лексичний матеріал сповіді дав можливість виділити групу прислівників, оцінне значення яких можна розглядати як **власне-оцінне**, що дає оцінку в цілому і є таким, що відображає ставлення суб'єкта до предмета, дії чи особи на підставі його цінності загалом (*miseri corditer, paterne*):

Quies est apud Te *valde* et vita imperturbabilis. (Aug.Conf.II,10) – *У Тобі безконечний мир і безтурботне життя.*

Слід зауважити, що прислівник *valde* зустрічаємо у «Сповіді» св. Августина як власне оцінний, коли він вживається самостійно для вираження емоційно-оцінного забарвлення, так і контекстуально-оцінний, тобто в ролі інтенсифікатора при прикметниках чи дієсловах.

Вживаючи пейоративну лексику, Августин намагається посилити її емоційність різними мовними засобами (наприклад, *vitiose atque perverse, indigne et sordide*), де прислівники є синонімами, що виступають у ролі обставинних прислівників способу дії.

Et in quo Dominum meum vel *vitiose atque perverse* imitatus sum? (Aug.Conf.II,6) – *І в чому я наслідував Господа мого, але підступно й лукаво?*

Benigne ac paterne monuit, ut eos abicerem. (Aug.Conf.IV,3) – *Він лагідно й по-батьківськи застеріг, щоб я залишив їх.* (Амвросій щодо книг з астрології).

Cogitanti autem imagines corporum ipsae opponebantur redeunti, quasi diceretur: quo is, *indigne et sordide*? (Aug.Conf. VII,7) – *Але міркуючи, образи тіл самі зупиняли мене, який повертався назад, наче промовляли: куди йдеш, негідно й низько?*

В особі Амвросія християнський ідеал постає перед Августином, про це він неодноразово говорить у своїй «Сповіді», висловлюючись про Амвросія виключно позитивною лексикою. Адже враження від особистості Амвросія наклало

незгладиму печать на світогляд африканського філософа. Його християнський ідеал пов'язався назавжди з цим враженням, залишився назавжди ідеалом теократичним. Такому впливові сприяла глибока схожість характерів обох святих.

Suscepit me *paterne* ille homo Dei et peregrinationem meam satis episcopally dilexit (Aug.Conf.V,13) – *Ця Божя людина прийняла мене по-батьківськи, як єпископ полюбив мої блукання.*

Qui *veraciter sinceriterque* miseretur. (Aug.Conf. III,2) – *Який виявляєш милосердя частіше та щиріше.*

Ad Te, qui fecisti haec *mirabiliter*: et ibi refectio et vera fortitudo (Aug.Conf.V,1) – *До Тебе, який дивовижно це створив: і тут відпочинок та справжня сила.*

Оцінне значення прислівників також може бути **контекстуально-зумовленим**, тобто основною функцією оцінних прислівників є інтенсифікація (посилення) й специфікація (уточнення) ознаки або дії. Прислівники з семантикою оцінки можуть інтенсифікувати позитивні або негативні якості чи дії референтів, передані прикметниками або дієсловами, наприклад: *blande, bene loquor* або *valde sapiens*. Водночас вони можуть привносити у ситуацію якісно нову семантику, уточнюючи значення прикметника, наприклад:

«Magnus es, Domine, et laudabilis *valde*»; «magna virtus Tua, et sapientiae Tua non est numerus» (Пс. 145,3; 147, 5). (Aug.Conf.I,1) – *«Великий є, Господи, і достойний безконечної хвали»; велика могутність Твоя, і немає міри премудрості Твоїй»*

Tunc autem nec ipse nec carissimus Nebridius, adulescens *valde* bonus et *valde* castus... (Aug. Conf.IV,3) – *Але тоді ані він сам, ані найдорожчий Небрідій, юнак вельми добрий і вельми набожний...*

Et simul omnia *valde* bona, quoniam fecit Deus noster, omnia bona *valde* (Aug.Conf.VII,12) – *І все воно разом дуже добре, тому що Бог наш створив усе дуже добре.*

У попередніх висловлюваннях бачимо, що Августин вживає прислівники у сполученні з прикметниками, що створюють підсилювальні конструкції – інтенсив (*valde*) + прикметник. Для словосполучень цього типу властиві два значення: якісна характеристика ознаки і вказівка на ступінь її виявлення.

Оцінні прислівники можуть інтенсифікувати позитивні або негативні якості, передані дієсловами:

Sed *blande* tolerantur haec, non quia nulla vel parva, sed quia aetatis accessu peritura sunt. (Aug.

Conf.I,7) – Але **терпеливо** зносять це не тому, що воно незначне, але тому, що з роками воно зникне.

Nunc spiritales Tui *blande et amanter* ridebunt me, si has confessiones meas legerint; sed tamen talis eram. (Aug.Conf.V,10) – **Тепер твої одухотворені ласкаво і по-дружньому** насміхатимуться з мене, якщо будуть читати цю мою сповідь; але ж я був таким.

Аналізуючи функціональне значення прислівника у контексті, важливо зазначити, що вони надають оцінного значення семантично-нейтральним дієсловом:

Nemo enim invitus *bene* facit... (Aug.Conf.I,12) – **Бо ніхто не чинить всупереч своєї волі добре...**

...quibus placere tunc mihi erat *honeste* vivere. (Aug.Conf.I,19) – **...подобатися яким для мене було тим самим, що жити чесним життям.**

Конкретизуючи семантику прислівників *bene*, які у даному випадку є частковими синонімами, можна сказати, що вони охоплюють величезне поле понять, що належать до позитивної лексики («добро») та суперечать усьому поганому («зло»): не чинити беззаконно, негідно, розпустно, безчесно, неправдиво, аморально та багато іншого.

Et *inripe* se facere arbitrantur, cum ipsa faciendi caecitate puniantur, et incomparabiliter patiantur peiora. (Aug.Conf. V,8) – **І вони вважають, що чинять безкарно тоді, коли роблять самі покарані сліпотою і страждають незрівнянно більше.**

Згідно з християнською мораллю важливою чесною для людини було усвідомлення та визнання власної провини. Однак серед кола оточуючих св. Августина, як розповідає він сам, були такі горді, що навіть не бачили своїх гріхів.

Quia et hoc Tu dimisisti mihi *miseri*corditer servans me ab aquis maris plenum exsecrandis sordibus; (Aug.Conf.V,8) – **Тому що і це Ти протистив мені, милостиво рятуючи мене від морської води повної огидного бруду.**

Iam enim absurditatem, quae me in illis litteris solebat offendere, cum multa ex eis *probabiliter* exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam. (Aug.Conf. VI,5) – **Бо коли я почув з Того (Письма), що витлумачено гідним чином, яке здавалося мені нісенітницями і що вражало мене в Тому Письмі.**

Et compereram, quod circum *exitiabiliter* amaret, et *graviter* angebar... (Aug.Conf. VI,7) – **І я дізнався про його згубну любов до цирку, і це ще сильніше мене стривожило.**

Як зазначалось, характерною властивістю прислівників є інтенсифікація (посилення) й специфікація (уточнення) ознаки або дії, яка вже має

оцінний компонент, а прислівники інтенсифікують позитивну чи негативну оцінку:

Et saevis terroribus ac poenis, ut nossem, instabatur mihi *vehementer*. (Aug.Conf.I,16) – **І мені сильно** погрожували суворими та страшними карами, щоб я вчився.

Et interrogabam animam meam, quare tristis esset et quare conturbaret me *valde*, et nihil noverat responderat mihi. (Aug.Conf.IV,4) – **І я запитував свою душу, чому вона сумна і чому так сильно** хвилює мене, а вона не знала нічого мені відповісти.

Ergo cum oriuntur et tendunt esse, quo *magis celeriter* crescunt, ut sint, eo *magis* festinant, ut non sint. (Aug.Conf.IV,10) – **Отже, коли народжуються і прямують до буття, то чим скоріше** ростуть, щоб існувати, то **тим швидше** поспішають до небуття.

Tu sciebas, Deus, nec indicabas mihi nec matri, quae me profectum atrociter planxit, et usque ad mare secuta est. (Aug.Conf.V,8) – **Ти знав, Боже, але не сказав цього ні мені, ні матері, яка безжалісно** оплакувала мій від'їзд і супроводжувала мене аж до моря.

Цікаво, наскільки суворо Августин оцінює своє життя до навернення на праведний шлях, підсилюючи дієслово *fefellere*, яке вже містить негативну оцінку, прислівником *violenter*:

Sed *fefelli* eam *violenter* me tenentem, ut aut revocaret aut mecum pergeret. (Aug.Conf.V,8) – **Але грубо** її (матір) обманув, наполягаючи, що або повернеться назад, або піде далі зі мною.

Clamabat *violenter* cor meum adversus omnia phantasmata mea. (Aug.Conf. VII,1) – **Моє серце насильно** кричало, відвертаючи усі мої уявлення.

Ubi hoc episcopum vetuisse cognovit, *tam pie atque oboedienter* amplexa est, ut ipse mirarer. (Aug.Conf.VI,2) – **Коли дізналася, що єпископ це забороняє, вона настільки побожно й покійно** прислухалась до його слів, що я здивувався.

У вищенаведеному прикладі весь вираз *tam pie atque oboedienter* служить інтенсифікатором високого ступеня інтенсивності емоційної оцінки. Також висловлювання можна розглядати дwoяко – прислівник, підсилюючий оцінку, та такий, що надає емоційно-оцінного забарвлення:

Te propitio *tanto magis, quanto minus* sinebas mihi dulcescere quod non eras Tu. (Aug.Conf. VI,6) – **Вмилостивлюю Тебе настільки більше, наскільки менше** Ти дозволяв мені насолоджуватись тим, чим Ти не був.

Дуже часто у тексті «Сповіді» лексеми набувають інтенсивного оцінного значення тільки завдяки прислівникам, що передають емоційний настрій автора:

Interest vero, unde quis gaudeat [...] et gaudium spei fidelis incomparabiliter distat ab illa vanitate. (Aug.Conf. VI,6) – *Потрібно бачити, хто чим радіє [...] і радість надії, опертої на віру, незрівнянно відрізняється від цієї марноти.*

Et ibi gladiatorii spectaculi hiatu incredibili et incredibiliter abreptus est. (Aug.Conf. VI,8) – *І тут він був незвичайно охоплений неймовірною жадою до гладіаторських видовищ.*

Recusantem vehementer et resisitentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum crudelium et funestorum ludorum diebus haec dicentem... (Aug. Conf. VI,8) – *Його, що сильно відмовлявся і протистояв приятельському насиллю, завели до амфітеатру, де того дня відбувалися жорстокі та пагубні ігри...*

Висновки. Лексичний шар виступає не тільки засобом пізнання та репрезентації мовної картини світу, а й слугує для вираження багатоаспектної палітри емоцій, почуттів, оцінок, що чітко простежуємо у творі «Сповідь» Аврелія Августина. У статті ми дослідили прислівники, які містять у собі емоційно-оцінний компонент, розділивши їх на групи: власне оцінні, тобто ті, що виражають цілісну оцінку; контекстуально-оцінні, що слугують інтенсифікаторами при різних частинах мови; контекстуально-зумовлені, метою яких є інтенсифікація або специфікація ознаки або дії. А також зазначили, що прислівники можуть надавати оцінного значення семантично-нейтральним словам у контексті твору. Оцінка дається за ознаками критерію «добре/погано».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Домбровський Р.О. Латинські граматики про демінутивність і демінутиви. *Іноземна філологія*, 1979. Вип. 55. *Питання класичної філології*. № 27. С. 32–41.
2. Категорія оцінки в українському мовознавстві / Українська філологія: школи, постаті, проблеми: зб. наук. пр. Міжнар. конф., присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті: В 2 ч. Львів: Світ. 1999. Ч.2. С.138–146.
3. Новодранова В.Ф. Категория оценки и её выражение в системе префиксации латинского языка. *Сборник научных трудов СТЕФАНΟΣ*. Москва : РосНОУ, 2005. С. 278–284
4. Святий Августин. Сповідь / Святий Августин; [пер. з латини Ю. Мушак; післямова С.Здорука]. Львів: Свічадо, 2011. 356 с.
5. Сенів М.Г. До питання про категорію суб'єктивної оцінки як якості предмета в латинській мові. *Іноземна філологія*. 1974. Вип. 36. *Питання класичної філології*. № 12. С. 95–100.
6. Сенів М.Г. Семантико-стилістичні функції вигуків у латинській мові (на матеріалі римської комедії). *Іноземна філологія*. 1978. Вип. 49. *Питання класичної філології*. № 15. С. 21–27.
7. Marbach A. Wortbildung, Wortwahl und Wortbedeutung als Mittel der Charakterzeichnung bei Petron / A.Marbach. – Bochum: Poppinghaus, 1931. 183 S.
8. O'Donnell J.J. Augustini Confessiones. URL: <http://www9.georgetown.edu/faculty/jod/latinconf/latinconf.html>.
9. Schwentner E. Die primären Interjektionen in den indogermanischen Sprachen. Heidelberg, Winter, 1924. 68 S.
10. Stefenelli A. Die Volkssprache im Werk des Petron (im Hinblick auf die Romanischen Sprachen). Wien: Braumuller, 1962. 156 S.
11. Wölfflin E. Zur lateinischen Gradation. *Archiv für Lateinische Lexikographie und Grammatik*. 1884. Bd.1. S. 93–101.